

Het oudste Nederlands

Hoe klonk het oudste Nederlands? Ongeveer zo: ‘Maltho thi afrio lito.’ Dat zinnetje, dat ongeveer betekent ‘Ik verklaar jou, lijf-eigene, vrij’, staat in de zogenoemde *Lex Salica*, een oude wettekst uit de zesde eeuw. Die wet is in het Latijn geschreven, maar bevat behalve dit ene zinnetje ook nog wat woorden die behoren tot het Oudnederlands, de verzameling dialecten die in de Lage Landen gesproken werden tussen ongeveer 500 en ongeveer 1100.

Lange tijd werd er gedacht dat er van het oudste Nederlands slechts één zinnetje was overgeleverd: “Hebban olla vogala nestas hagunnan hinase hic anda thu; wat unbidan we nu?” (‘Hebben alle vogels nesten begonnen behalve ik en jij; waar wachten we nog op?’). De laatste decennia zijn er echter in allerlei documenten nieuwe zinnetjes en woorden opgedoken. Dit jaar verschijnt er dan ook een wetenschappelijk woordenboek van het Oudnederlands.

■ GROEPEN DIALECTEN

“Eigenlijk is dat woord *Oudnederlands* niet juist”, zegt de Leidse taalkundige Michiel de Vaan (1973). “Het woorddeel *Nederlands* is anachronistisch, want de huidige staatsgrenzen bestonden in die tijd nog niet. Het gaat om dialecten die hier in de buurt gesproken werden. Er

waren in die tijd zeker geen duidelijke grenzen met bijvoorbeeld het Duits.” Omdat het een handige term is, blijven wetenschappers hem toch gebruiken.

Deze zomer kreeg De Vaan subsidie om vijf jaar lang onderzoek te doen naar dat oudste Nederlands. Bovendien mag hij ook nog een pas afgestudeerde begeleiden om een proefschrift over datzelfde onderwerp te schrijven. Samen willen ze proberen om te achterhalen hoe in die oude periode uit de botsing van allerlei hier gesproken taalvormen uiteindelijk het Nederlands is ontstaan.

“Er zijn twee grote theorieën over”, zegt De Vaan. “Volgens de eerste is het vooral van belang dat er hier drie grote Germaanse stammen woonden: de Saksen, de Friezen en de Franken. Volgens de tweede is de belangrijkste verdeling die tussen de kustdialecten, die ‘Ingveoons’ worden genoemd, en de dialecten uit het binnenland. Voor de eerste theorie pleit vooral dat we de dialecten in ons taalgebied nog steeds in drie grote groepen kunnen onderverdelen. Voor de tweede dat dialecten aan de Noordzeekust soms heel oude overeenkomstige kenmerken hebben die je niet vindt bij dialecten in het binnenland. Het woord *muiden* in plaats van *mond* bijvoorbeeld, waarbij de *n* is wegge gevallen.” Ook in het Engels is de *n* wegge gevallen in het woord *mouth*.

De Vaan wil niet alleen het *Oudnederlands woordenboek* en de bronnen daarvan benutten om tot zijn reconstructie te komen. Hij wil ook gebruiken van de kennis die we hebben over de verschillen tussen dialecten in de twaalfde en dertiende eeuw, waarover de laatste decennia ook veel informatie beschikbaar is gekomen.

■ HERKOMST

De interesse voor het Nederlands was volgens De Vaan tot nu toe altijd een “zijspoor” in zijn wetenschappelijke loopbaan. Hij werd in Leiden opgeleid tot indo-europeanist, iemand die zich bezighoudt met de vergelijking van het zogenoemde Indo-Europees, een grote groep talen die onder meer bijna alle talen in Europa omsluit, maar ook sommige Indische talen.

In 2002 promoveerde De Vaan op een proefschrift over de klinkers van het Avestisch, de taal waarin de volgelingen van Zarathustra hun religieuze literatuur schreven. Verder schreef hij studies over onder andere het Albanees en het Engels, en een dik etymologisch woordenboek van het Latijn, dat dit jaar verschijnt.

Pas de laatste tijd begint hij het idee te krijgen dat hij het vak helemaal beheerst. “Eigenlijk heb je twintig jaar nodig om indo-europeanist te worden. Je moet van ieder van de twaalf hoofdtakken van die families – onder andere Grieks, de Romaanse, Keltische, Slavische en Germaanse talen, en het Albanees – wel iets begrijpen, en veel van die talen in ieder geval kunnen lezen.” Het vak is daarmee ook nooit heel populair geweest bij studenten, want het vereist een combinatie van een groot taalgevoel en veel doorzettingsvermogen.

Pas nu hij zijn naam enigszins gevestigd heeft, kan De Vaan het zich naar zijn eigen gevoel veroorloven om zich de komende jaren op de Lage Landen te concentreren. Dat heeft na alle omzwervingen langs exotischer talen ook wel iets prettigs. “Het is toch mooi om op die manier iets te weten te komen over onze eigen herkomst.” ■

Foto: Constanijn Kaland, Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden.

Taalkundige Michiel de Vaan onderzoekt het oudste Nederlands.